

Annona Nova XII.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2021

Szakmai lektorok:

Gózsy Zoltán, Kocsis László, Maczelka Csaba, Pilkhoffer Mónika,
Szabó Veronika, Tarnay László, Váradi Katalin, Vitári Zsolt Tamás,
Weiss János

A kiadvány a *Nemzeti Tehetség Program* támogatásával jött létre
NTP-SZKOLL – 20-0019

Kiadó: Kerényi Károly Szakkollégium
Felelős kiadó: András Csaba

Szerkesztő: Ónya Balázs

Olvasószerkesztők: Branczeiz Anna, Csabay István, Csapó
Gyöngyvér, Daradics Boglárka, Fenyő Dániel, Kovács István

ISSN: 2061-4926
© A szerzők, 2021
© A szerkesztők, 2021

Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

KOVÁCS ISTVÁN	
Előszó	7
BORDÁS BERTALAN	
Diáktüntetéők Budapesten és demonstrációk Londonban. A háborúpárti brit sajtónarratíva megjelenése a magyar sajtóban és közvéleményben az 1875–1878-as nagy keleti válság idején	13
CSABAY ISTVÁN	
Miért nem retributivista Cesare Beccaria?	35
DARADICS BOGLÁRKA	
Lukács György drámaelméleti fogalomrendszerének szociológiai aspektusai	61
HORVÁTH MIHÁLY	
Immodesty of the Caress	81
KARÁCSONYI KRISZTINA	
Elkülönülő tárgyjelölés egy magyarországi romani idiolektusban	101
LUKÁCS LAURA KLÁRA	
Tintin a plakátok földjén. Transztextuális kapcsolódások Exem plakátművészete és az Hergé-hagyomány között	113

ORSÓS GYÖRGY	
A náci diktatúra tankönyvi ábrázolásának metamorfózisa	127
RAPOSA VIVIEN KITTI	
A Turul Szövetség revíziós propagandája az Erzsébet Tudományegyetemen a két világháború között	141
Rezümék	163
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai a 2020/2021-es tanévben	171
A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai a 2020/2021-es tanévben	172

BORDÁS BERTALAN

Diáktüntetések Budapesten és demonstrációk Londonban

*A háborúpárti brit sajtónarratíva megjelenése
a magyar sajtóban és közvéleményben
az 1875–1878-as nagy keleti válság idején*

Az 1870–1871-es porosz-francia háborút követő német egység szenzációját az 1872-től két évig tartó európai kolerajárvány, majd az 1873-as tőzsdekrach és gazdasági válság váltotta fel. A válság egyik legnagyobb áldozata az Osztrák–Magyar Monarchia volt, mely a kontinens többi nagyhatalmánál (Franciaország, a Német Császárság, a Brit Birodalom és az Orosz Birodalom) nagyobb mértékben szenvedte el a gazdasági depresszió következményeit.¹ 1875-ben a Monarchia déli határain kirobbant hercegovinai felkelések az Oszmán Birodalom számára érzékeny veszteségeket okoztak, melyeket a török állam katonai intervenciók sorozatával torolt meg, így kialakult a nagy keleti válság (1875–1878).² A Monarchia kénytelen volt szembenézni a déli határokon élő keresztény, szláv lakosság menekülthullámaival, melynek köszönhetően a jelentős szláv kisebbséget tömörítő állam érdekeltté vált a Balkánon jelentkező problémák rendezésében.³ Az Oszmán Birodalom belső

¹ KATUS László, *A modern Magyarország születése: Magyarország története 1711–1914*, (Pécs: Bocz Nyomdaipari Kft., 2012), 428–431.

² BEBESI György, *A hosszú 19. század rövid története*, (Pécs: Bocz Nyomdaipari Kft., 2010), 63–64.

³ A menekültekkel kapcsolatos osztrák–magyar külpolitikai stratégiáról: MANASEK, Jared, *Empire Displaced: Ottoman–Habsburg Forced Migration and the Near Eastern Crisis, 1875–1878*, (New York: Columbia University, 2013).

konfliktusa ugyanakkor nem csak krízist, hanem politikai haszon-szerzési lehetőséget is teremtett. A krími háborút lezáró 1856-os párizsi béke rendelkezéseiből fakadó orosz elszigeteltséget régóta próbálták orvosolni Oroszország döntéshozói. Az 1871-es Pontus-ügy révén részben sikerült a korábbi rendelkezések revíziója. Alekszandr M. Gorcsakov kancellár 1870. október 31-én írt körlevélben tudatta a párizsi békeszerződés rendelkezéseit garantáló nagyhatalmakkal, hogy a szerződés Fekete-tenger semlegességére vonatkozó cikkelyeit semmisnek tekinti. A francia–porosz konfliktus miatt lekötött, vagy épp az orosz semlegességben érdekelt hatalmakat így kész tények elé állította. 1871. március 13-án a Pontus-konferencián garantálták Oroszország jogait.⁴ Az események hatására II. Sándor cár és tanácsadói elérkezettnek látták az időt a Porta keresztény alattvalói érdekében történő katonai intervencióra. Az Osztrák–Magyar Monarchiában a külpolitikai döntéshozást számos csoport alakította egyszerre. Ferenc József császár és id. gróf Andrássy Gyula külügyminiszter, valamint a bürokratikus és katonai körök nem akartak egyértelműen az oroszellenes politikai irányvonal mellett dönteni. A konfliktus kettős veszélyt hordozott magában: a törökellenes/oroszbarát politika az 1848-as forradalom leverése miatt átpolitizált magyar közvélemény felháborodását, és az ország integritását veszélyeztető szláv államok függetlenségének veszélyes precedensét vonhatta volna maga után. A ruszofób magyar politikai irányvonal győzelme viszont a németek barátságát garantáló, a Monarchiát, Oroszországot és Németországot összekötő, dinasztikus hagyományok jegyében, 1873-ban létrehozott szövetség felbomlásával fenyegetett. A nemzetközi helyzetre köztes megoldást nyújtó, 1875-ös Andrássy-jegyzék széleskörű adminiszt-

---

⁴ DIÓSZEGI István, *Bismarck és Andrássy: Magyarország a német hatalmi politikában a XIX. század második felében*, (Budapest: Teleki László Alapítvány, 1998); illetve VÁRADI Katalin, „Az 1870–1871-es Pontus-kérdés a korabeli élclapok (Borsszem Jankó, Üstökös, Figaro, Kladderatsch) tükrében”, in szerk. DOMA Petra és TAKÓ Ferenc, *„Közel s Távolság” IV.* 23–43, (Budapest: Komáromi Nyomda és Kiadó, 2016), 26–29.

ratív reformokat és garanciákat ígért a balkáni államok számára, anélkül, hogy veszélybe sodorta volna a nagyhatalmi *status quo*-t. A Monarchiához hasonlóan Anglia politikai döntéshozói szintén az Orosz Birodalom feltartóztatásában voltak érdekeltek. A brit vezetés a sajtó egy része által agresszornak tekintett Oszmán Birodalommal hajlandó volt az együttműködésre, annak érdekében, hogy megőrizze pozícióit és az Indiához vezető kereskedelmi útvonalait a „nagy játszmában”.⁵ A konfliktust rendezni hivatott konstantinápolyi konferenciát (1876–1877) követően, az oszmánok azonban a nagyhatalmak közvetítési ajánlatát elutasították. 1877 tavaszán az orosz–török szembenállás végül háborúhoz vezetett. A háborút, és annak előeseményeit Európa sajtóhangjai kiemelt témaként kezelték. A különböző hírügynökségek révén a közvélemény napi rendszerességgel értesülhetett a balkáni eseményekről, valamint a nagyhatalmak vélt vagy valós terveiről. A politikai döntéshozóknak azzal kellett szembenézniük, hogy a balkáni orosz intervenció és a szláv egység lehetősége tömegeket mozgósított.

Ami a magyarországi eseményeket illeti, 1876-ban különböző társaságok és bizottságok alakultak a pesti utcákon tüntető több száz törökbarát diákból, majd további szimpatizánsok csatlakoztak hozzájuk. Dolgozatomban az 1876-os magyarországi diáktüntetésekkel és azok bel- és külpolitikában betöltött szerepével foglalkozom. Az Osztrák–Magyar Monarchia és Nagy-Britannia kerültek ugyanis a legközelebb a közös oroszellenes beavatkozáshoz az 1878. január és május közötti időszakban. A szövetség tervét Rainer F. Schmidt dolgozta fel az osztrák–magyar, német és brit diplomáciai kapcsolatokról írt monográfiájában.⁶ A szerző számos német és angol nyelvű szakkönyvet, és az érintett hatal-

⁵ A 19. században az ázsiai, periférikus területen vívott brit–orosz szembenállást az ún. „nagy játszma” névvel illették a kortársak, majd később a történészek is.

⁶ SCHMIDT, Rainer F., *Die gescheiterte Allianz: Österreich-Ungarn, England und das Deutsche Reich in der Ära Andrassy (1867 bis 1878/79)*, (Frankfurt am Main: Peter Lang, 1992).

mak utódállamainak forrásait is igyekezett szintetizálni. Az egyik könyvről írt kritikában hiányosságként kerül említésre a korszak közvéleményének és sajtójának teljes bevonása.⁷ A hazai történetírásban – számos kortárs történészen kívül – műveikben leginkább Diószegi István, Majoros István és Palotás Emil foglalkoztak a korszak diplomáciatörténetével, ugyanakkor – ahogy azt a sajtó és diplomácia viszonyát vizsgáló Váradi Katalin is kihangsúlyozza – a sajtótörténet és a közvélemény szerepe eddig kevés figyelmet kapott.⁸ Ebből kifolyólag úgy gondolom, hogy az alaposabb megértés érdekében érdemes a két ország sajtóorgánumaival és közvéleményeivel foglalkozni.

A budapesti diáktüntetésekről részben már Sándor Tamás is írt disszertációjában,⁹ évtizedekkel korábban pedig a sajtóról és a magyar közvéleményről érkezett eseménytörténeti összefoglalójában Menyhárt Lajos.¹⁰ Az angol politikai sajtó nagy keleti válságról készült beszámolóival a kortárs C. G. Thompson foglalkozott két kötetben,¹¹ valamint számos kiváló történész írt a korabeli sajtóviszonyokról.¹² Tanulmányom első felében a két ország politikai elit-

⁷ SAAB, Ann P., „Rainer F., Die gescheiterte Allianz: Österreich-Ungarn, England und das Deutsche Reich in der Ära Andrassy (1867 bis 1878/79)”, *Central European History* 25. 04. (1992): 466–468.

⁸ VÁRADI Katalin, „Gróf Andrassy Gyula konferenciajavaslata (1878. január vége – március eleje)”, in szerk. KERESZTES Gábor *Tavaszi Szél Tanulmánykötet*, IV. rész, (Budapest: Líceum Kiadó, Eger városa és Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2015), 557–559, 569–570.

⁹ SÁNDOR Tamás, *Tömegmegmozdulások Budapesten a dualizmus első évtizedeiben 1873–1903*, Doktori disszertáció, (Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2010).

¹⁰ MENYHÁRT Lajos, „A három császár szövetsége és a magyar politikai közvélemény a keleti válság idején 1875–1878”, *Acta Univ. Debrecensis. Series Historica*, 5. (1966): 43–65.

¹¹ THOMPSON, Carlslake George, *Public Opinion and Lord Beaconsfield 1875–1880*, I. kötet, (London: Macmillan and Co., 1886).

¹² Összefoglaló és a korszak válogatott bibliográfiája olvasható: CURRAN, James – SEATON, Jean, *Power without Responsibility: The Press and Broadcasting in Britain*, (London, New York: Taylor and Francis, 1997), 5–71, 375–380.

jeinek sajtóbefolyásával és a politikai napirend meghatározásával foglalkozom, majd azt vizsgálom, hogy a brit sajtóból átvett hírek és a magyar tüntetések (azaz a 'közvélemény' megnyilvánulása) befolyással bírtak-e a külpolitikai döntéshozásra az Osztrák–Magyar Monarchiában. Feltételezhető, hogy az átvett brit hírek mellett a „puskaporos hangulatot keltő” német sajtó, és az olyan osztrák lapok, mint a *Fremden Blatt*, a *Neue Freie Presse* és a *Die Presse* is hatást gyakoroltak, azonban jelen kutatás fókusza nem terjed ki az idézett brit lapoktól eltérő nemzetközi sajtóanyagra.¹³

A sajtó és közvélemény szerepe a nemzetközi kapcsolatokban

A nemzetközi kapcsolatok és a külpolitikai elemzés szakirodalma jelentős független változóként mutatja be a közvéleményt. Kiss J. László könyvében a külpolitikaelemzés aktoralapú megközelítési módjait ismerteti.¹⁴ Kisshez hasonlóan Nagy Péter az elemzéssel foglalkozó, ismeretterjesztő jellegű tanulmánya címében feltett *Ki kormányozza a külpolitikát?* kérdés megválaszolása során több vizsgálati szintet különít el: a *döntéshozón* kívül a *bürokráciát*, az *érdekcsoportokat*, valamint a *lobbicsoportokat* és a *médiát*, melyeket különválaszt a *közvéleménytől*, és egyéb *transznacionális aktoroktól*.¹⁵ A média és közvélemény, valamint azok politikára gyakorolt hatása kapcsán eltérő elméletekkel találkozhatunk. A napirend (*agenda*) meghatározására különböző eszközök (*framing*, *priming*) állnak a hatalmi elitek rendelkezésére.¹⁶ Walter

---

¹³ VÁRADI, „Gróf Andrássy Gyula konferenciajavaslata...”, 561, 566.

¹⁴ KISS J. László, *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*, (Budapest: Osiris Kiadó, 2009), 69–71.

¹⁵ NAGY Péter, „Ki kormányozza a külpolitikát?”, *Külgügyi Szemle* 6. 4. (2007): 204–279, 266–269.

¹⁶ TÖRÖK Gábor, *A lakott sziget: Utazás a politika világába*, (Budapest: Athenaeum, 2017), 292–297.

Lippmann közvéleményről írt munkáját¹⁷ övező tudományos vita során keletkezett meglátások szerint a közvélemény túl változó-kony, továbbá nem strukturált vagy koherens, és így nem lehet a külpolitika alapja. Külpolitikára gyakorolt hatása nagyban függ az alkotmányos berendezkedéstől, ugyanakkor indirekt módon is gyakorolhat befolyást, ha azt érdekcsoportok is artikulálják.¹⁸ Noam Chomsky és Edward S. Herman az *Egyetértés gépezet* című, Lippmannak dedikált könyvükben az utóbbi jelenséget egyenesen propagandamodellnek nevezik. A szerzők szerint a sajtót olyan *soft power*-jelenségek befolyásolják, mint a személyi kapcsolatok, a hirdetési piacok és a személyi szelekció, az öncenzúra, valamint a finanszírozási szerkezet. A politikai elit a különböző források elosztásával kontrollt gyakorolhat a témák és a keret fölött, mely folyamat által sokkal hatékonyabban jelöli ki a napirendet, mint ha azt közvetlen cenzúrával tenné. A rendszer rugalmasságát az alternatív tények alternatív sajtóban való megjelenése biztosítja.¹⁹ A könyv fontos megállapításai közé tartozik, hogy a közönségnek nincs szuverenitása a sajtó fölött, valamint hogy a centralizált médiapiacra jobban tud érvényesülni a propagandamodell.²⁰ Ennek tehát fordítottja is igaz: minél decentralizáltabb a médiapiac, annál inkább kerülhetnek a közönség elé eltérő információk. Curran és Seaton a 19. századi brit sajtóról írt tanulmányából megtudhatjuk, hogy a század közepén a piaci mechanizmusok garantálták az elit számára a piac feletti kontrollt.²¹ Az elit így képes volt a radikális sajtó 'házasítására', az 1860-as évekre pedig pártokhoz közeli szerkesztők által irányított médiaóriások uralták a piacot.²² Nem

¹⁷ LIPPMANN, Walter, *Public Opinion*, (New Brunswick, London: Transaction Publishers, [1922] 1998).

¹⁸ KISS, *Változó utak...*, 322–324.

¹⁹ HERMAN, Edward S. és CHOMSKY, Noam, *Az egyetértés gépezet: A tömegmédiák politikai gazdaságtana*, (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2011), 54–58.

²⁰ Uo., 13–20.

²¹ Uo., 62–63.

²² CURRAN és SEATON, *Power Without Responsibility...*, 39.

meglehető a fentiek tükrében, hogy a Gladstone-korszak nemzeti/ liberális politikusai a sajtót explicit módon a társadalmi kontroll eszközének tekintették.²³

Brit külpolitikai napirend és sajtóhelyzet

1876-ban a Gladstone-kormányt leváltó Konzervatív Párt győzelmével Benjamin Disraeli ismét miniszterelnök lehetett. Miután megszerezte Viktória királynő számára az „India császárnője” címet, a sajtóra és az uralkodóra támaszkodva egyedülálló befolyásra tett szert a kormányban, majd saját külpolitikai napirend szerint politizált. A Liberális Párt keresztény-humanitárius értékeket kiemelő agitációs kampányában, Gladstone bulgáriai atrocitásokról beszámoló pamfletjein, a balkáni népiirtást előidéző Oszmán Birodalom támogatásával vádolták a kormányt.²⁴ A balkáni rémtettek témája a brit bel- és külpolitika napirendjét a kormány és oszmán szövetségeseinek kétszintű játékkára helyezte. A válság éveiben a kormány megosztott volt, végül a nézeteltérések pártpolitikai szakadáshoz vezettek.²⁵ Ahogy a konzervatív politikuskok, úgy a liberálisok is igyekeztek mind a háborús, mind a békepárti politikát kihasználni. A pártok ennek megfelelően több táborra oszlottak. A belpolitikai helyzetet olyan tekintélyes mecénások befolyásolták, mint a londoni Rotschildek és G. J. Goschen, valamint más, kereskedelemben érdekelt szövetkezetek, kamarák és tanácsok. A pártok által vezérelt hangnemváltás érzékelhető volt a média által közvetített közéleti diskurzusban is. A *Daily Telegraph* és a *Times* együtt változtak az igazgatói irányadásokkal, míg mások – mint a

---

²³ Uo., 22–25.

²⁴ Gladstone 1876-os programadó pamfletének eredeti címe: *The Bulgarian Horrors and the Question in the East*.

²⁵ SWARTZ Marvin, *The Politics of British Foreign Policy in the era of Disraeli and Gladstone*, (London: Palgrave Macmillan, 1985), 35, 43–47, 85.

Daily News – folytatták a balkáni atrocitások ügyében az agitációt.²⁶ Ezzel egyidejűleg, a konzervatívok a nemzeti érdekek lobogója alatt oroszellenes érzéseket csatornáztak a munkásosztály felé. A *jingo* kifejezés a válságban látott napvilágot, és azokat nevezték így, akik támogatták a kormány törökbarát – és oroszellenes – nézeteit, illetve azokat, akik sovíniszta, kemény fellépéseket sürgettek a külpolitikában.²⁷ A politikusok hivatalosan évtizedekkel a balkáni válság előtt felhagytak a lapok közvetlen finanszírozásával, az ún. szubvencionálással. Ennek ellenére a Konzervatív Párt Montague Corry miniszterelnöki titkár segítségével mégis támogatott egyes lapokat. Nem kellett egy év, hogy a háborúpárti média felkorsóolja a ruszofób indulatokat a lakosság körében. A Hyde Parkban és a nagyobb vidéki városokban tömegek tüntettek a háború ellen, majd még többen mellette. A sajtó általában véve vagy a háborúellenes oldalt támogatta, úgy, mint a *Manchester Guardian*, vagy a szenzációt hajszolta a publikum bevonásával, mint a *Daily News*, a *Pall Mall Gazette*, és a *Spectator*.²⁸ Az 1876-os sajtóhírek, és az orosz–török viszonyral kapcsolatos narratíva a különböző híreken keresztül a magyar lapokban is megjelentek, keretet adva a keleti válsággal foglalkozó sajtónak.

Sajtó és politikai napirend a dualista Magyarországon

Az osztrák–magyar sajtóhelyzet tekintetében – az 1867-es kiegyezéstől egészen 1880-ig – a szigetországban zajló folyamatokhoz hasonló monopolizáció zajlott le. A soknemzetiségű és soknyelvű Monarchia sajtónyilvánossága birodalomrészenként eltért. Amíg Ausztriában és a szláv területeken a valós cenzúra érvényesült

---

²⁶ Uo., 40–41, 74–75.

²⁷ THOMPSON, *Public Opinion...*, 52–59. Thompson az eseményeket követően egyszerűen nacionalizmusnak nevezi ezt a politikát.

²⁸ Uo., 432.

(1852-es birodalmi törvény, 1862-es sajtópátens), Magyarországon ismét életbe lépett a szabad sajtó helyzetét garantáló 1848. évi XVIII. törvény. Révész T. Mihály és Buzinkay Géza munkáiból megtudhatjuk, hogy a sajtótörvénynek köszönhetően az 1867 és 1875 közötti időszak volt a dualista magyar sajtó legszabadabb korszaka.²⁹ Ugyanakkor Magyarországon is érvényesültek a puha szabályzások. Az első szűrő ebben a tekintetben az írni-olvasni tudók aránya, mely 1869-ben 32,8%-ot tett ki, 1880-ban pedig alig haladta meg a 40%-ot.³⁰ Ezt a képet némileg árnyalja a felolvasás, mely növelte az egy lapra jutó olvasók számát. A választásra jogosultak aránya a lakosságban (6%) még csekélyebb volt.³¹ Annak ellenére, hogy a nyilvánosság kulcsszerepet töltött be az osztrák–magyar kiegyezésben, Andrássy már miniszterelnökként létrehozta a Sajtóosztályt. Az intézmény szerepe a kiegyezés közvéleménnyel történő „megkedveltetésén” túl a magyar és európai kulturális viszonyok összehangolása, valamint a szubvencionálás volt. Munkatársai kezdetben a személyéhez közel álló híres publicisták voltak, akik követték őt a külügyi pályán (pl.: Dóczi Lajos, Halász Imre). A lapalapítás esetében további gondot okozott – az angol piaci helyzethez hasonlóan³² – a pénzügyi kötelezettségek (kaució, kolportázs) kifizetése. Később a politikai elithez kötődő részvénytársaságok (Athenaeum, Franklin Társulat) szinte teljesen birtokukba vették a kiadási és könyvpiacot.³³ A pártpolitikát szorosán követő sajtóról beszélhetünk 1875-ig, amikor is a *Pesti*

²⁹ BUZINKAY Géza, *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszer-váltásig*, (Budapest: Wolters Kluwer, 2016), 180.

³⁰ KATUS, *A modern Magyarország...*, 519.

³¹ 1910-es adat (Uo., 370).

³² Amíg 1855-ben egy lap indítása a fiatal Disraeli számára 20.000£-ba került volna, addig 1867-ben W.H. Smith számításából 50.000£ volt a nyilvánosság 'költsége'. Másrészt a reklámpiac meghatározta a hirdetői finanszírozás szerkezetét, melynek következtében eltűnt vagy 'betagozódott' az angol radikális sajtó. (CURRAN és SEATON, *Power Without Responsibility...*, 31–32.)

³³ BUZINKAY, *A magyar sajtó...*, 179–185.

Napló, és a Falk Miksa által szerkesztett *Pester Lloyd*, valamint az ellenzéki (Balközép Párt) *Hon* átpozícionálták magukat a pártfúziót követően. A Tisza Kálmán vezette párt szócsöve lett a kis számban eladott – viszont egy darabig sikeres – Csernátony Lajos által szerkesztett *Ellenőr*. A Szabadelvű Párthoz közel maradt a „magyar Timesnak” becézett, Jókai Mór által szerkesztett *Hon*, távolabb helyezkedett el a *Pesti Napló*, míg a *Pester Lloyd* megmaradt a birodalmi álláspont ’hivatalos’ sajtójának. Különös volt a politikai hovatartozás és oldalváltás tekintetében a *Reform*, mely a pártfúziót követve beolvadt a *Pesti Naplóba*.³⁴ A *Pesti Napló* különös státuszának következtében pedig nyíltan kritizálta Andrassy politikáját. A függetlenségi párti ellenzék kapcsán érdemes megemlítenünk az *Egyetértés* c. napilapot, melynek legaktívabb évei 1874–1877 közé tehetők.

Diákok, tüntetők és a magyar sajtó

Az egyetemi hallgatóság száma 1874 és 1879 között csaknem ezerrel nőtt, megközelítve a 3500 főt. A budapesti egyetemisták nagyrészt pedig a közélet iránt érdeklődő jogázhallgatók tették ki.³⁵ 1875-től egyre aktívabbá váltak a diákok, akik Tisza Kálmán kormányra kerülésével egyúttal úgy látták, hogy a miniszterelnök a korábbi politikai programját, a bihari pontokat „szegre akasztotta”. A diákok ezt követően eltérő ügyek mellett álltak ki, jellemzően a ’48-as szellemiség és a nacionalizmus motiválta őket. 1876 folyamán először Kossuth ceglédi mandátumszerzését támogatták. Később, amikor Kossuth visszautasította a tisztséget, a diákok csatlakoztak a ceglédiek Kossuthhoz készülődő delegációjához.³⁶

---

³⁴ Uo., 201–204, 206–208.

³⁵ SÁNDOR, *Tömegmegmozdulások Budapesten...*, 79–80; KATUS, *A modern Magyarország...*, 362, 521.

³⁶ SÁNDOR, *Tömegmegmozdulások Budapesten...*, 81–82.

A Monarchia és Andrassy bevezetőben ábrázolt, a keleti kérdéshez fűződő vegyes álláspontja vitát és heves érzelmeket kellett a magyar közvéleményében. A következőkben így a külföldi hírforrásokat áttemelő, fontosabb hazai lapok (*Pesti Napló*, *Hon*, *Ellenőr*, *Egyetértés*) narratívájával foglalkozunk. Miután 1876 januárjában csatlakoztak a nagyhatalmak az Andrassy-jegyzékhez, a *Pesti Napló* kezdetben az orosz–német–osztrák–magyar közös fellépés fontosságát és a békés rendezést hangsúlyozta. Más lapok eltértek a pacifizmustól. Az *Egyetértés* oroszellenes hangot ütött meg, az *Ellenőr* február 15-i cikkében pedig szintén Oroszországot tette felelőssé a Balkánon történt szláv és török összetűzéseért.³⁷ 1876 januárjától a *Hon* reggeli és esti példányaiban közölte az angol képviselők nyilatkozatait, valamint főleg a *Times* írásait Andrassy reformterveiről. A cikkek végén általánosságban Anglia háborús hajlandóságára történő utalásokat tettek.³⁸ Jóllehet Angliát kritikával illette a lap, azonban mint Andrassy partnerét jeleltették meg a „keleti akcióban”.³⁹

1876 tavaszán, a berlini találkozón történő diplomáciai rendezés próbáját kételkedve fogadta cikkeiben mind az *Ellenőr*, mind az *Egyetértés* és a *Pesti Napló*. Utóbbi július 19-i számában a háború esélyeit latolgatta és a „diplomácia szavahihetősége” hiányában kételkedve fogadta a rendezés lehetőségét.⁴⁰ A *Hon* június 2-i számában az angol intervenció esélyeit fontolgatta, és az *Observer*t idézve szembehelyezte Angliát Oroszországgal. Az új török uralkodó trónralépésével Angliának és a Monarchiának kedvező új politikai irányról, majd június 6-i és 9-i számában Anglia határozott lépéseiről írt: „[...] de tény előttünk az, hogy Angliának érdekében áll elszigetelni Oroszországot [...] tény az is, hogy egy angol szellemben vezetett keleti politika mellett monarchiánk érdekei biztosabban

---

³⁷ MENYHÁRT, „A három császár...”, 48.

³⁸ *A Hon*, 1876. január (1–24. sz.).

³⁹ *A Hon*, 1876. január 24. (18. sz.).

⁴⁰ MENYHÁRT, „A három császár...”, 49–50.

meg vannak óva [...]”⁴¹ További júniusi számaiban Disraeli felszólalásait szemlélte a lap. Június 9-i számában igazi háborús készültségről írt a *Hon*, melyet a *Times*ből és más londoni hírforrásokból emelt át (ezeket a hónapokat nevezi Thompson az angol sajtó „háború a levegőben” periódusának).⁴² Június 30-i számában a *Hon* kiemelten kezelte a keleti kérdéssel kapcsolatos háborús híreket, illetve az angol fegyverszállítmányokról szóló *Pester Lloyd* értesüléseit, tárcájában pedig sokepizódos történelmi esszével szolgált az olvasóknak (*Az osztrák–magyar monarchia és a keleti kérdés történelmi fejlődésében*).⁴³ Júniusi számaiban az *Ellenőr* az angolok háborús részvételére spekulált Oroszország ellen, és angol, valamint „puskaporos hangulatot keltő” német lapok híreit közölte.⁴⁴ 1876 nyarán a *Pesti Napló* a pánszlávizmus európai közvéleménybe való becsempészéséről írt, melyet a három császár szövetségének tulajdonított. A lapok szenzációit követő nacionalisták ekkor már nyíltan bírálták Andrassy külpolitikáját, miközben a külügyminiszter titokban az angolok és németek felé puhatolózott.⁴⁵

A közvélemény megbékítése és a külpolitika megvédése a magyar miniszterelnökre hárult, aki ugyan a fúzió után Andrassy politikai szövetségesevé vált, politikai támogatottsága gyorsan csökkent. Mivel a kormányok nem vonhatták felelősségre a delegációkat, a külügyminiszter és az uralkodó akár figyelmen kívül is hagyhatta volna a közvéleményt. A szerepeltetett problémák azonban átterjedhettek a politika olyan területeire, mint a magyar szuverén államiság kérdése. Az angolokkal rokonszenvező Apponyi és Sennyei-féle Jobboldali Ellenzék egyik főbb politikai témája a közös érdekű ügyek nemzeti alapon történő továbbfejlesztése volt, amely a kettősmonarchia ekkor évtizedes alkotmányos berendez-

⁴¹ *A Hon*, 1876. június 6. (129. sz.).

⁴² THOMPSON, *Public Opinion...*, 343–352.

⁴³ *A Hon*, 1876. június 30. (148. sz.).

⁴⁴ *Ellenőr*, 1876. június 1–2, 7, 9, 19-i, illetve 23-i (*Megint háború* vezércikkkel) számai.

⁴⁵ MENYHÁRT, „A három császár...”, 50–51.

kedését fenyegette. Andrásy ezért igyekezett információt biztosítani Tiszának.⁴⁶ Az ellenzéki *Egyetértés* érdekes módon bírálta az Andrásyt kritizáló kiadványokat. Az újság továbbá olyan narratívát kezdett hangsúlyozni, mely szerint az orosz–magyar konfliktus esetén Németország bizonyára a magyarokat támogatná.⁴⁷

Az *Ellenőr* 1876 őszétől szinte minden nap külön „keleti háború” rovatban foglalkozott az angol és német hírügynökségek jelentésével, illetve Andrásy budapesti látogatásakor különösen sokat cikkezett a háborúról. 1876. szeptember 7-i számában számolt be a bulgáriai vérengzések miatt megváltozott angol közvéleményről („*Angliában egyre folyik a török kegyetlenségek elleni agitatio*”), Gladstone által szervezett tüntetésekről és a szigetországban bekövetkező lehetséges oroszpárti hangulatváltozásról.⁴⁸ Szeptember 10-i számában már egyenesen „pártmanőverrel aljasított philantrópia és russophil szédelgés” szerepel.⁴⁹ Ugyanebben a számban a bolgár családok számára szervezett jótékonyági gyűlésekről is beszámolt a lap, majd a Gladstone pamfletéről írt *Morning Post*, *Daily Telegraph* és *Standard* kritikákkal zárta a külügyi rovatot. A következő napokban a szerkesztők egy bizonyos H. Brown magyarokhoz szóló, aggódó leveleit közölték a címlapon, melyek Gladstone tüntetéseit kommentálták, és egyúttal a helyes magyar politikáról, közvéleményről és a kívánatos török győzelemről értekeztek. A lap csaknem egy hétig teljességgel angol bel- és külpolitikai híreket közölt a regényen és tárcán kívül.⁵⁰ Szeptember végi számait pedig egy közös angol-magyar szövetségi tervnek szentelte (*Észrevételek H. Brown leveleire III–IV.*)⁵¹ A *Pesti Napló* ebben

⁴⁶ HEGEDÜS Lóránt, *Két Andrásy és két Tisza*, (Budapest: Athenaeum, 1938), 123, 163–164; KATUS, *A modern Magyarország...*, 361.

⁴⁷ MENYHÁRT „A három császár...”, 52, 60.

⁴⁸ *Ellenőr*, 1876. szeptember 7. (247. sz.), később október 13-án *A hangulatváltozás Angliában* c. cikkben.

⁴⁹ *Ellenőr*, 1876. szeptember 10. (250. sz.).

⁵⁰ *Ellenőr*, 1876. szeptember 11–16 (251–256. sz.).

⁵¹ *Ellenőr*, 1876. szeptember 19–24 (259–264. sz.).

az időben szintén a címdoldalon szemlélte a balkáni szerb/török hadszíntér eseményeit, szeptember 11-i számában viszont inkább kormányellenesnek állította be Gladstone beszédeit.⁵² Szeptember 15-én a *Daily Telegraph* konzervatív⁵³ álláspontját szintén fordításban közölte az újság: „Jaj ennek az országnak [...] ha a jelen helyzetben oly politikát erőszakol kormányára, melyre egy beteges humanitarizmus gyakorol befolyást az elszánt, de észszerű és igazságos humanitás helyett.”⁵⁴

A *Pesti Napló* egészen október 20-ig versenyt futott a kormányparti sajtóval az angol és német szövetséggel kapcsolatos hírek közzelésében, és kritizálta a *Times*t, amiért az helyeselte az oroszbarát tüntetéseket.⁵⁵ Október közepén a gazdasági kiegyezés miatt meginduló bécsi tüntetésekről cikkezett az *Ellenőr*.⁵⁶ Az angol sajtó hangnemének átvétele mellett az őszi számokban a *Times*, *Daily Telegraph* és a német sajtó átemelt híreit általában egy-egy orosz politikát és magyar tétlenséget bíráló cikk követte. Ilyen például az *Oroszország számolyánál* c. vezércikk részlete:

Egy híres lengyel festő megörökítette a jelenetet, mikor a megtiport Oroszország porba omolva esdett békét kegyelmet Erdélyország fia, lengyelek királya Báthory István előtt. [...] Európa a muszka cászár számolyánál, nem mindennapi tárgy egy művészi ellendarabra [...]. Nem tudjuk, kinek szégyenére van az így, de bár ég belé az arcunk, másképp felfogni a mai helyzetet igen nehéz.⁵⁷

---

⁵² *Pesti Napló*, 1876. szeptember 11. (218. sz.).

⁵³ Thompson korabeli felosztásában a magyar sajtó által szemlézett lapok közül az *Economistot*, *Observer*t és *Daily Telegraphot* döntően liberálisból átváltozó „tory-törökpártinak” címkézte (THOMPSON, *Public Opinion...*, 432–440).

⁵⁴ *Pesti Napló*, 1876. szeptember 15. (222. sz.).

⁵⁵ *Pesti Napló*, 1876. október 20. (252. sz.).

⁵⁶ *Ellenőr*, 1876. október 14. (284. sz.).

⁵⁷ *Ellenőr*, 1876. október 17. (287. sz.).

Az *Ellenőr* október 22-én – ugyan csak röviden, szerkesztői közlemény mellett – beszámolt a magyar hallgatók hasonló hangnemben írt beszédéről:

A két egyetem polgáraihoz!

A magyar nemzet soha senkinek sem maradt adósa. [...] »Magyarország felséged lábainál hever« jelenté Paskevich az északi barbarizmus látható fejének. »Inkább százezer alattvalómnak fejét üssék le, hogysen egyetlen hajszála görbüljön meg vendégeimnek« szolt a török rokonfaj uralkodója. [...] A nemzet közvéleménye választott. A magyar nem maradhat adósa török szomszédjának. Európa művelődését, haladását és szabadságát vész fenyegeti, a siberiai ólombányák réme, a varsói kegyetlenségek bünszerzője lábbal tiporja a nemzetközi jogokat, a »veres kereszt« álczája alatt fenyegeti Európa nyugalmit és annak elővédét a magyar államot. [...] Mutassuk meg, hogy a testvér török nemzetet veres küzdelmeiben a magyar ifjúság rokonszenve kíséri. [...] A török nemzet iránti rokonszenv kifejezésére fáklyásmenetet rendezünk [...].⁵⁸

1876 októberében tehát elkezdtek szerveződni a diákok. A törökök iránti rokonszenv kifejezése gyanánt – a Kossuth-akció mintájára – gyűjtéseket és fáklyás felvonulást kezdtek szervezni. A tüntetés szervezését Szücs Gyula joghallgató indítványozta, majd hattagú bizottságot állítottak fel a szervezésre. Később 300 tagú bizottságot választottak hasonló indítatásból. Az október 21-i tüntetés szervezéséről, valamint nagygyűléséről nagyfokú részletességgel számolt be a *Hon* és az *Ellenőr*. A gyűlés után Tiszához egy 18 fős küldöttség indult. A miniszterelnök arra kérte őket, hogy – ugyan

⁵⁸ *Ellenőr* 1876. október 22. (292. sz.).

tiltani nem fogja, de – halasszák el a felvonulást.⁵⁹ Az angol sajtóviszonyokra adott reflexió megfigyelhető a miniszterelnök diákokhoz intézett szavaiban:

Ha figyelemmel kísérik a külföldi sajtót, mit nem vonok kétségbe, feltűnhetett, hogy Magyarország úgy állittatik ott oda, mint a mely szintén keleti származásánál fogva a törökországi keresztények elnyomatását óhajtja. Tudvalevő, mit mondott felőlünk Gladstone, ki egyenesen a magyar nemzet eltörlését hangoztatta [...].⁶⁰

A hallgatóság a tárgyalás ellenére közgyűlést tartott és 24-én bejelentették a felvonulás megtartását, melyet Thaisz Elek rendőrőrkapitány – a 48 órás bejelentési kötelezettség elmulasztása miatt – megtiltott.⁶¹

Október 25-én a török konzul szintén arra kérte a hallgatóságot, hogy hagyjon fel a tüntetéssel, azonban a 60-as bizottság összeült a Szabadi-féle kávéházban, és az egyre nagyobb tömeget olyan politikai publicisták is agitálták beszédükben, mint a botrányos cikkeiről híres Csernátony.⁶² A tüntetők tömege ekkor már nem csak a diákságból, hanem a budapesti polgárság és munkások vegyes tömegéből állt. A sokaság rendőri kíséret mellett elindult a *Hont* szerkesztő Jókai Mór házához, aki a reggeli kiadásban ugyan a csillapítás szándékával, de a tüntetők mellé állt.⁶³ Később a szerkesztő nyugalomra intette beszédével a tömeget, mely kettészakadt

⁵⁹ SÁNDOR, *Tömegmegmozdulások...*, 84.

⁶⁰ *Pesti Napló* 1876. október 23. (254. sz.).

⁶¹ SÁNDOR, *Tömegmegmozdulások...*, 85.

⁶² Csernátony Lajos (1823–1901) a politikai bulvár és leleplezés hazai megteremtője. Az emigrációból hazatérve indította el az *Ellenőrt*, majd vált a politikai 'sajtóharcmodor' atyjává. Lapjából kerültek ki az olyan szerzők, mint a saját szerkesztőtársát megkéselő és sikkasztó Verhovay Gyula, vagy a *Scorpio* néven író Csávolszky Lajos (BUZINKAY, *A magyar sajtó...*, 206–208).

⁶³ SÁNDOR, *Tömegmegmozdulások...*, 86–87.

és egy kisebb részük a török konzul lakásához vonult, majd őket szétkergették a rendfenntartó erők.⁶⁴ A másnap újra ülésző tüntetők további terveket dolgoztak ki a tüntetések folytatására: küldöttséget indítanak Konstantinápolyba, gyűjtést szerveznek a török sebesülteknek, jótékonyági hangversenyt szerveznek, illetve magyar és külföldi lapokban jelentetik meg írásaikat a rokonszenvről. A fáklós felvonulástól a diákok elálltak, azonban a fővárosi „vegyes elemekből” álló tüntetők a konzul lakásához vonultak és általános ingerültség volt a fővárosban.⁶⁵

Politikai következmények

1876 végétől kezdve interpellációiban mind a kormánypárt, mind az ellenzék képviselői és azok sajtói az érdekekre veszélyes szövetséggel társították a magyar külpolitikai kudarcokat. Az *Egyetértés* és az ellenzék markánsan kiállt a tüntetők mellett. Mocsáry Lajos és Helfy Ignác interpellációikban hangoztatták Tisza törvénytelen rendőri utasításait. 1876 decemberében 1700 forintot gyűjtött össze, majd díszkardot készíttetett a diákság Abdul Kerim pasa számára, melyet 18 küldöttel elvitetett Konstantinápolyba. A bizottság január és február folyamán török küldöttségekkel, állami tisztviselőkkel találkozott, mintegy félhivatalosan képviselve a magyar nép jóindulatát.⁶⁶ Tisza Kálmán decemberben Andrássyhoz írt, szinte parancsoló hangnemű levélben igyekezett elvenni a látogatás politikai élet:

Amint Excellenciád előtt bizonyára tudva lesz, több magyar egyetemi hallgató Konstantinápolyba szándékozik utazni, hogy Abdul Kerim pasának egy díszkardot átnyujtsa-

⁶⁴ *Ellenőr* 1876. október 27. (297. sz.).

⁶⁵ Az *Egyetértés* és *Ellenőr* október 27-i cikkei alapján, SÁNDOR, *Tömegmegmozdulások...*, 88–89.

⁶⁶ Uo., 92–93.

nak. [...] Helytelennek találnám, ha ezen cselekménynek nagyobb súly tulajdoníthatnák, mint az a dolog természeténél fogva bír, s ha ezen utasok Konstantinápolyban úgy tekintetnének, mint a magyar kir. egyetemeknek, vagy más testületnek küldöttei, noha valószínű, hogy ők maguk ily minőségben fogják magukat bemutatni. Ennélfogva célszerűnek vélném, ha Excellenciád [...] az illető körökkel tudatni méltóztatnék, hogy diszkardot átnyújtó ifjak, ha van is e részben több társukkal megbízatásuk, csak magánegyénekül tekinthetők, de nem szerepelhetnek a magyar kir. egyetem, vagy valamely testület küldötteiként, amire jogosultságuk nincs és nem is lehetne [...].⁶⁷

A hallgatók számos ajándékkal tértek haza, valamint azzal az ígérettel, hogy áprilisban Tahir bej Budapestre látogat, és visszaadja Mátyás egykori könyvtárának Corvináit. Miközben az *Egyetértés* lelkesen cikkezett és az ellenzék szervezte a török tisztviselő látogatását, Tisza és a *Hon* igyekeztek saját előnyükre fordítani a helyzetet. A kétes politikai szituációban végül csak a Corvinákat hozták el, melyeket olyan prominens tudósok és egyházi személyek fogadtak, mint Ipolyi Arnold, Fraknoi Vilmos, Szilágyi Sándor. A küldöttségben továbbá helyet kapott az egyetemistákat vezgáló Laubhaimer Ferenc rektor, valamint Thaisz rendőrfőkapitány.⁶⁸

1877 áprilisán a konstantinápolyi konferencia közvetítési kudarcai és a török belpolitikai események nyomán kirobbant az orosz–török háború. A *Pesti Napló* és *Egyetértés* cikkei komor hangnemben bírálták a magyar külpolitika szuverenitásvesztését. Tisza július 1-jei beszéde saját pártját és az ellenzék politikusait

⁶⁷ Magyar Nemzeti Levéltár, X, PA X689, 1794. doboz, 103. tegercs.

⁶⁸ Mikó Árpád, „A Corvina-könyvtár története”, in szerk. KARSAY Orsolya és FÖLDES Ferenc, *Uralkodók és corvinák. Az Országos Széchényi Könyvtár jubileumi kiállítása alapításának 200. évfordulójára*, (Budapest, n.a., 2002), 157–162.

egyaránt nyugalomra intette, majd Andrassy információit közvetítve azt állította, hogy a Monarchia nem zárkózik el a balkáni török területek felosztásától. Ezt követően a vita várható elmergesedése előtt feloszlatták a parlamentet. A *Pesti Napló* 1878-ig tovább cikkezett az ellenzéki képviselők nyilatkozatait idézve (pl.: az oroszbarát politika, „természetellenes” és „börtön” a magyarokra nézve). A boszniai okkupáció meglebegtetésével fenyegetővé vált a magyar sajtó hangja. Az *Egyetértés*ben Andrassy Gyula külpolitikáját ezúttal egyedül Ausztria külpolitikájának címezték, semmisenek tekintve a kiegyezés legitimitációját.⁶⁹

Következtetések

A hallgatók demonstrációit számos korábbi esemény előidézhetette, úgy, mint az 1874–1875-ös felsőoktatási reform, Andrassy Gyula egyidejű budapesti látogatása, a bécsi polgárság tüntetései a kereskedelmi kiegyezés ellenében, vagy akár a liberális londoni tüntetők tiltakozásai és az oroszellenes ellentüntetők. Közvetlen kapcsolatot ugyan nem találunk a magyar hallgatók motivációi és a sajtóban megjelenő vélemények között, a vizsgált magyar újságok tartósan – akár hónapokra – átvették a brit konzervatív sajtó cikkeit, és a nyugati, német sajtó által hangoztatott narratívát. Ebben közrejátszhatott, hogy a jelentősebb osztrák és magyar hírügynökségek csak az évtized derekán jöttek létre, így a magyar kiadványok a keleti háború kérdésében csak a *Havas*, *Reuters* és *Times* ügynökségek távirataira, illetve a német lapok egyes cikkeire támaszkodhattak.⁷⁰ A keleti válság híreit átvéve tehát egyúttal ’importálták’ a külföldi politikai narratívát, mely meghatározta mind a magyar ellenzéki, mind a kormánypárti sajtó napirendjét. Herman és Chomsky koncepciójának megfelel az elképzelés, mely szerint az átvett napirend

---

⁶⁹ MENYHÁRT, „A három császár...”, 52–60.

⁷⁰ BUZINKAY, *A magyar sajtó...*, 185–186.

alakította ki a közvélemény 'álláspontját'. A magyar sajtó a szláv keresztény halottak semmibevételével a Herman–Chomsky-féle „értékes és értéktelen áldozatok” koncepcióját szintén alátámasztja. A törökpárti tüntetések azonban jelentős politikai válságot okoztak, annak ellenére, hogy a szubvencionálás bevett sajtóeszköznek számított. A kormánypárti sajtóban így felváltva bírálták és támogatták az osztrák–magyar külpolitikát.⁷¹ Kitekintésként a sajtó jelentőségéről elmondható, hogy az angol belpolitikában a Liberális Párt választási győzelmét eredményező Midlothian-kampányhoz hasonlóan a Tisza-kormány számára is nehézséget okozott a keleti kérdés kezelése az 1878-as választásokon. A Tisza-rendszer alapjaiban rendült meg, amikor a választások során 100 képviselőt vezetett a párt a törvényhozásban.⁷² Az Apponyi-féle – akár angol háborús szövetségre is hajlandó – ellenzék képes volt tehát Tiszát megszorítani. A Sennyei-kormány megalakulására nagy reményekkel tekintettek Angliában. Edmund Monsont 1873-ban azért küldték Pestre, hogy tanulmányozza Magyarországot, majd 1877-ben és 1878-ban bizalmas tárgyalásokat kezdeményezett Andrássyval, végül pedig Apponyival is felvette a kapcsolatot. Andrássy számára szintén hasznosnak bizonyult a magyar közvélemény látványos megnyilvánulása, hiszen azokat tárgyalásai alkalmával (pl. 1878 tavaszán, a boszniai okkupációt megelőző uralkodói értekezleten)⁷³ érvként használhatta.

Összességében elmondható, hogy kezdetben a magyar sajtó a brit–osztrák–magyar háborús tervekkel és a brit háborúpárti sajtóval összhangban jelentős ruszofób hangot ütött meg, viszont lényegesen kitért abból a mederből, mely a külpolitikai döntéshozók számára kényelmes lett volna. A szubvencionálás ellenére tehát a

⁷¹ MENYHÁRT, „A három császár...”, 48–52; SÁNDOR, *Tömegmegmozdulások...*, 81–95.

⁷² KATUS, *A modern Magyarország...*, 362–363.

⁷³ BENCZE László, *Bosznia és Hercegovina okkupációja 1878-ban*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987), 44–49.

közvélemény törökbarát megnyilvánulása változást idézett elő a hazai belpolitikai viszonyokban. A következő évben az osztrák-magyar külpolitikai vezetésnek és a jelentős befolyással rendelkező katonai köröknek a magyar közvéleményben megjelenő oroszellenes/törökbarát narratíva miatt két következménnyel kellett számolnia. Elsőként a ciszlajtán fél közvéleményének ellenállásával, mely a várható költségek miatt ellenezte a Monarchia katonai akcióját, és amiért titokban kellett tartani a Monarchia hadikölcsöneinek részleteit. Másrészt pedig a magyar közvélemény rosszállásával, amely egy szláv-ellenes háborúra készült, de helyette a boszniai okkupációt, a „rokon” török nép területeinek megszállását „kapta”.⁷⁴

---

⁷⁴ Uo., 45, 49–52.